

İMKÂNSIZ BİR MİSYON: “TANRISIZ ARAZİ”DE İNSANA HAK ARAMAK

Yusuf Kaplan

Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi, Türkiye

Özet

Bu makale, insan hakları kavramını ve söylemini özellikle felsefî açıdan eleştirel bir analize tabi tutarak, seküler “hayat-dünya” tasavvuruna dayalı insan hakları kavramı ve söyleminin, insan haklarının tesis ve temin edilmesine imkân tanımadığını ve tanıyamayacağını göstermeyi amaçlıyor.

Dünyada gerçek anlamda insan haklarının tesis ve temin edilebilmesi için, öncelikli olarak seküler insan tasavvurunun aşılması gerekiyor. Seküler insan tasavvuru, insanı, Tanrı ve Kâinât tasavvurları ile irtibatlı bir şekilde düşünmediği ve konumlandırmadığı ve insanı her şeyin ölçüsü ve ölçütü olarak konumlandığı için insanın ontolojik güvensizlik duygusu yaşamasına yol açıyor. 2500 yıllık Batı uygarlık tarihinin “varoluş” hikâyesini özetleyen insanın kaderini kendi eline alması, dolayısıyla insanın tanrısallaşmasının ürünü olan ontolojik güvensizlik duygusu, insanın Tanrı’yla, Kâinât’la ve diğer insanlarla irtibatını koparmasına ve onlarla “çatışma” ilişkisi kurmasına yol açtığı için, ortaya çıkan köklü varoluş sorunlarının çözümü için epistemolojik güvenlik alanlarının genişletilmesi için çalışıldı, çalışılıyor. Bu, insanın iç dünyasının imha edilmesine, dış dünyanın kutsallıktan arındırılarak hâkimiyet kurulacak bir alan olarak belirlenmesine yol açtı.

Sonuçta, araçsal aklın hükümfermâ olduğu bir dünyada, tanrısallaşan insanın da araçsallaşması, insanın hem kendisine, hem Tanrı’ya, hem doğaya yabancılaşması ve duyarsızlaşması, bir tür mutasyona uğraması ve sadece kendi içine ve kendi üstüne kapanması önlenemiyor. Foucault’nun deyişiyle antroposentrik insan tasavvuru, önce Tanrı’nın öldürülmesine, sonra insanın öldürülmesine, ardından da sanatın yok olmasına yol açtığı için, kendine ve kendi dışındaki varlıklara ve dünyalara yabancılaşan insan, Nietzsche’nin aktif nihilizm diye tarif ettiği, “yok etmenin öfkeli bir şekilde patlaması”na yol açan şiddet yüklü, kaotik ve belirsiz bir dünyanın ortasına fırlatılmış oluyor.

Bu makale, Batı uygarlığının ürettiği seküler insan tasavvuru aşılmadığı, insanın Tanrı, Kainat ve diğer varlıklarla irtibatı yeniden tesis ve temin edilmediği sürece insan hakları ile ilgili olarak sorulan bütün soruların ve alınan bütün önlemlerin kısa devre yapacağını, özetle, Tanrı’sız arazide çıkılan yolculuğun insansız araziyle sona ereceğini göstermeyi amaçlıyor.

**MISSION IMPOSSIBLE:
SEEKING “RIGHTS” FOR HUMAN IN A “NO GOD’S LAND”**

Yusuf Kaplan

Bilgi University, Faculty of Communication, Turkey

Abstract

This essay examines the human rights conception and discourse in a broad philosophical context and claims that secular conception of human being makes it difficult to institute and guarantee it. The disconnection between God, Human and Cosmos produces an environment in which human being experiences what is called an ontological insecurity. This problem is transcended through the creation of various epistemological security spheres. This, in turn, creates a chaotic situation in which human being rules in a what might be called “no God’s land”. This essay will try to show that within this context, all the claims of the secular human rights concept and discourse will fail and even backfire.

İMKÂNSIZ BİR MİSYON: “TANRISIZ ARAZİ”DE İNSANA HAK ARAMAK

Önce, Çin yazıtlarında geçen, M. Ö. iki üç asır önce bir bilge ile bir bahçıvan arasında yaşanan, Chang Tzu'nun kitabında yer alan, ibretamiz bir olayı ve aralarında geçen, bugün karşı karşıya kaldığımız temel varoluş sorunlarına derinlemesine nüfuz ettiği ve dikkat çektiği için “tarihselciliğin” sefaletini gözler önüne seren enfes bir diyalogu aktarmak istiyorum:

“Dzi Gung, Han ırmağının kuzey kıyısına ulaştığında bahçıvanlıkla meşgul olan bir ihtiyar gördü. O zorlukla kuyunun içine ulaşan bir ark yapmıştı. Testisini dolduruyor, suyu arklara döküyor ve binbir güçlkle bir kıymeti harbiyesi olmayan bir sonuç elde ediyordu. Dzi Gung, ona şöyle dedi: ‘Günde yüz arkı sulayabileceğin ve az bir meşakkatle daha çok sonuç alabileceğin bir alet var. Ondan yararlanmak istemez misin?’ Bahçıvan kafasını kaldırıp ona bir bakış fırlattı ve ‘nasıl bir şeymiş o?’ dedi. Dzi Gung dedi ki: ‘Arkası ağır ve ucu tahtadan bir piramit yap. Bu yolla daha çok su elde edeceksin. Bu yönteme zincirle çekme yöntemi derler.’ Yaşlı bahçıvan önce irkildi, sonra tebessüm ederek şöyle dedi: Hocam dedi ki, *kim makineden yararlanırsa işlerini makine gibi yapar ve kim işlerini makine gibi yaparsa kalbi makineye dönüşür. Kimi kalbi makineleşirse masumiyetini yitirir. Kim masumiyetini yitirirse zihni sarsılır ve sarsılmış zihin Tao’ya uygun değildir. Bu işten habersiz olduğumdan değil; ama onu kullanmaktan haya ederim.*”

Dünyamız, belki de insanlık tarihinde daha önceleri tanık olunmayan büyük bir kaos, katastrof ve kriz dönemecinden geçiyor. Çağımızda yaklaşık bir asır içinde yaşanan savaflara, katliamlara, işkencelere birazcık yakından baktığımız zaman, ortaya çıkan durumun hem insanların katledilmeleri açısından, hem de savafların büyüklüğü ve sonuçları açısından oran / miktar olarak da, mahiyet olarak da, insanlık tarihinin daha önceki dönemlerinde rastlamadığımız ürkütücü bir durumla karşı karşıya olduğumuzu görmekte zorlanmayız. İnsan kaybını zikretmeye gerek yok. Tabiata, gezegenimize verdiğimiz zararın boyutlarını zikretmeye de gerek yok. Dünyamızın geleceğinin ozon tabakasının delinmesiyle birlikte büyük bir tehlikeyle karşı karşıya olduğunu zikretmeye de gerek yok. Bunların hepsini biliyoruz. İyi de, bunları nasıl olur da bir çırpıda geçiştiriveriyorsunuz ve geçiştiriveriyoruz diye sormalı ve sorgulamalıyız. Vaziyetin ne kadar vahim olduğunu insanın, tabiatın, gezegenimizin geleceğinin tehlikeye girmesini bir çırpıda, bu kadar kolayca, birkaç cümle içine sıkıştırarak geçiştirivermemizin, aslında ne kadar feci bir durumla karşı karşıya olduğumuzu gösterdiğini hatırlatmak isterim.

Ama hatırlatmak istediğim başka bir nokta var; çok daha önemli ve yakıcı bir nokta bu: Evet, ortaya çıkan bilanço, rakamlar çok korkunç. Ama daha korkunç olan; bu savafların, katliamların, cinayetlerin, işkencelerin, insanlık suçlarının işlenme biçimleri, yani mahiyetleridir. Bunu atlıyoruz nedense. Çağımızda, ilk kez insanları kitleler hâlinde katleden silahlar geliştirildi. Yine, sadece bir düğmeye basarak bütün insanlığı, tabiatı, gezegenimizi yok edebilecek smart digital silah teknolojileri ve endüstrileri yine bu çağın ürünü.

Oysa, biz biliyoruz ki, örneğin, Çinliler barutu icat ettikleri hâlde, ateşli silahlar, top vesaire yapmamışlar; bunları, insan öldürmekte değil, yalnızca şenliklerde ve törenlerde kullanmışlardı. Keza, pusulayı Çinliler icat etmişlerdi ama Rönesans’tan sonra Batılıların pusulayı yeni denizlerin ve karaların keşfinde kullanmak için yola koyulma ihtiyacı hissetmeleri gibi bir ihtiyaç hissetmemişlerdi.

O hâlde, soru/n şu burada: Hem dün, hem de günümüzde, Batılılar, insan türünün, gezegenimizin ve tabiatın yokolmasına yol açabilecek kadar ürkütücü saldırganlık ve cinayet biçimlerini ve bu saldırı ve cinayetleri gerçekleştirdikleri araçları nasıl oldu da geliştirdiler de, mesela Çinliler böyle bir şeye ihtiyaç hissetmediler? Bunun en temel ve belirleyici nedeni, Batı sivilizasyonunun -bütün bir seküler Batı sivilizasyonu tarihi boyunca- Foucault’nun yerinde tanımlamasıyla “teknolojik bir ben’lik”in (technological self’in), veya aynı izlek üzerinden Horkheimer ve Adorno’nun nefis bir şekilde tartıştıkları ve gösterdikleri gibi akıl tutulmasına yol açan, araçsal akıl hâlini alan seküler (dünyevî, dolayısıyla arzî / temporal) bir aklın her şeyi açıklayabilecek, metafizik kavramının da esas itibarıyla içini boşaltan seküler bir metafiziğe dayalı bir “hayat-dünya” tasavvuruna dayanıyor olmasıdır. Zira 2500 yıllık pagan-seküler Batı

sivilizasyonu tecrübesinin, yalnızca Batı'ya özgü, dolayısıyla, insanlık tarihinde üretilen diğer büyük, evrensel medeniyet tecrübeleriyle karşılaştırıldığında marjinal bir tecrübe olduğu tarihsel gerçeğini hep göz ardı ediyoruz. Bunun da nedeni, sanıyorum, çağımızı, çağımızın ruhunu oluşturan, Rönesans ve Reformasyon süreçlerinden sonra kıvamını bulan ve küresel bir meydan okuma geliştiren ve o günden bugüne kadar kendi paradigmalarını ve kendisini sürgit yenileyebilen ve yeniden üretebilen sivilizasyon tecrübesinin yalnızca Batı sivilizasyonu ve olması ve dolayısıyla bütün bir insanlık olarak seküler Batı sivilizasyonuna her bakımdan yakalandığımız bir zaman diliminde yaşıyor olmamızdır.

Bu can alıcı meseleyi, birazdan daha ayrıntılı olarak tartışacağım; ama burada önem arzettiğini zannettiğim bir gerçeği hatırlatmadan geçemeyeceğim: İnsanlık tarihinde, M. Ö. 15. yüzyıl ile M. S. 15. yüzyıl asimetriktir; bu iki zaman aralığı, insanlık tarihindeki iki önemli oluşum ve kırılma ânını temsil ederler. M. Ö. 15. yüzyılda, Çin medeniyetinden Hint medeniyetine, Mısır medeniyetinden Maverâünnehir medeniyetlerine, Afrika'daki Nok medeniyetinden Amerika kıtasındaki Olmek ve Şaven medeniyetlerine kadar dünyadaki bütün belli başlı medeniyetler arasında gerçek anlamda bir "medeniyetlerarası diyalog" gerçekleşiyor ve paradigmatik olarak, tek bir cümleyle özetlemek gerekirse, "insan, Tanrı'ya, kâinâta ve tabiata AİT bir varlık" olarak tarif ediliyor ve konumlandırılıyor. Oysa M. S. 15. yüzyıldan itibaren, yani Rönesans ve Reformasyon'dan sonraki süreçte, insanlığın ortak medeniyet tecrübesini özetleyen bu paradigma tepetaklak ediliyor ve bu kez, "insan, Tanrı'ya, kâinât'a ve tabiata HAKİM bir varlık" olarak tanımlanıyor ve konumlanıyor. Foucault'nun "teknolojik ben'lik", Adorno ve Horkheimer'in "araçsal akıl" diye tarif ettikleri sürecin temellerinin atıldığı "yer", burası işte. Ama bu Rönesans ve Reformasyon tecrübesinin kökenlerini oluşturan yer ise antik Yunan paganizmidir. Antik Yunan paganizminde temelleri atılan, daha sonra ise Rönesans ve Reformasyon'la birlikte kıvamını bulan; insanın, Tanrı'yla, kâinât'la / kozmos'la ve tabiat'la irtibatını koparan ve insanın kendi kaderini kendi eline almasıyla sonuçlanan, insanın varlık / varoluş serüvenini sadece bu dünyayla sınırlayan Batı sivilizasyonunun antroposentrik "hayat-dünya" tasavvurunun aksine, tam da bu antroposentrik "hayat-dünya" tasavvurunun temellerinin atıldığı zaman dilimine gelen bir zaman aralığında dünyanın bir başka coğrafyasında yaşayan Çinliler insanın tabiatın bir parçası olduğuna, tabiatla gönüldaş ve soydaş olduklarına inanıyorlar ve tabiata müdahalenin insana, insanın tabiatına, masumiyetine ve fitratına müdahaleyle sonuçlanacağını çok iyi biliyorlardı. Çıkarıcı ve çatışmacı *salt pratik bilgiye* itibar etmiyorlardı. Çıkarıcı, çatışmacı salt pratik bilginin doğuracağı tehlikeleri önceden hissetmişlerdi sanki. İşte size metnin başında alıntıladığım, Çin yazıtlarında geçen M. Ö. iki üç asır önce bir bilgi ile bir bahçıvan arasında yaşanan Chang Tzu'nun kitabından ibretimiz bir olay:

"Dzi Gung, Han ırmağının kuzey kıyısına ulaştığında bahçıvanlıkla meşgul olan bir ihtiyar gördü. O zorlukla kuyunun içine ulaşan bir ark yapmıştı. Testisini dolduruyor, suyu arklara döküyor ve bin bir güçlükte bir kıymeti harbiyesi olmayan bir sonuç elde ediyordu. Dzi Gung, ona şöyle dedi: 'Günde yüz arkı sulayabileceğin ve az bir meşakkatle daha çok sonuç alabileceğin bir alet var. Ondan yararlanmak istemez misin?' Bahçıvan kafasını kaldırıp ona bir bakış fırlattı ve 'nasıl bir şeymiş o?' dedi. Dzi Gung dedi ki: 'Arkası ağır ve ucu tahtadan bir piramit yap. Bu yolla daha çok su elde edeceksin. Bu yönteme zincirle çekme yöntemi derler.' Yaşlı bahçıvan önce irkildi, sonra tebessüm ederek şöyle dedi: Hocam dedi ki, *kim makineden yararlanırsa işlerini makine gibi yapar ve kim işlerini makine gibi yaparsa kalbi makineye dönüşür. Kimi kalbi makineleşirse masumiyetini yitirir. Kim masumiyetini yitirirse zihni sarsılır ve sarsılmış zihin Tao'ya uygun değildir. Bu işten habersiz olduğumdan değil; ama onu kullanmaktan haya ederim.*"

Heidegger, (Batı'da) felsefenin Sokrat'la birlikte sona erdiğini söylemişti. Oysa Batı-merkezci metinlerden, felsefenin genelde Thales'le, özelde ise, Batılı anlamda insanın hayatın merkezine yerleştirilmesi ve mythos'tan logos'a oradan da antropos'a endekslenmesi sürecini başlatan filozof olması hasebiyle, felsefenin aslında Sokrat'la birlikte başladığını bilmemiz gerektiğini bellememiz istendi bizden bugüne kadar.

Ben Heidegger'in kışkırtıcılığını kuşanarak, sadece felsefenin değil, Batı'da insanın da Sokrat'la birlikte bittiğini söyleyeceğim. Bugün geldiğimiz noktada, dünyanın yaşanılmaz bir yer hâline ge/tiri/lmesinin, gezegenimizin ve bütün insanlığın geleceğinin tehlikeye girmesinin

nedenleri ve kökenleri üzerinde düşündüğümüz zaman, bunun izlerinin, antik Yunan pagan düşüncesinin ve sivilizasyonunun yaklaşık 2500 yıl önce Protagoras'ın, çağımızda da Heidegger'in dikkat çektikleri gibi, "insanı, her şeyin ölçüsü ve ölçütü" jatına yükselterek tanrısalılaştıran antroposentrik "hayat-dünya" tasavvurunda gizli olduğunu göreceğimizi düşünüyorum.

Bugün çağımızda, önce seküler Batı toplumlarında ortaya çıkan, sonra da, tek hâkim, hâkim olduğu için de küreselleştirilen, küre ölçeğinde yaygınlaştırılan kültür seküler Batı kültürü olduğu için bütün küre ölçeğinde de gözlenmeye başlanan ahlâkî çöküş, sosyal ve kültürel çözülme, ekonomik ve siyasî yozlaşma biçimleri; dolayısıyla bütün bu ve benzeri koşulların ürünü olan lokal, bölgesel veya küresel savaşlar, çatışmalar, cinayetler ve insan hakları ihlalleri yalnızca birer sonuçtur. Yalnızca bu sonuca bakarak, bir takım esaslı çıkarımlarda bulunmak, sorunların nedenlerini, kökenlerini tespit edebilmek ve kalıcı çözüm önerileri geliştirebilmek hem çok zordur, hem de oldukça yanıltıcı ve hatta yanıltıcıdır. Bu, meselenin can alıcı noktasını, püf noktasını kaçırmakla sonuçlanacak boşuna bir çabadır. O yüzden, insanlığın, insan türünün, tabiatı ve gezegenimizi yok edebilecek kadar büyük kaosların, felâketlerin, savaşların, adaletsizliklerin, hak-hukuk ihlallerinin, yepyeni ve derinlemesine nüfuz eden yeni-sömürü biçimlerinin eşğine nasıl, hangi süreçlerden geçerek geldiği sorunu üzerinde kafa patlatmak, bunun için de, meselenin asıl kökenlerine inmek, felsefî temellerini belirlemek zorundayız. İşte o zaman daha esaslı, muhkem ve güvenilir çıkarımlarda bulunmamız ve kalıcı çözüm önerileri geliştirebilmemiz mümkün olabilir.

Metnin başında da dikkat çekmiştim ama burada bir kez daha ve özellikle vurgulama ihtiyacı hissediyorum: Evet, bugün insanlık, büyük bir bunalımla karşı karşıya. Bu bunalım, başka kültürlerle kendileri olarak varolma ve hayat hakkı tanımayana, bunu nasıl gerçekleştireceğini de bilemeyen seküler Batı sivilizasyonunun yaşadığı felsefî krizin ürünü olan bir bunalımdır. Batı sivilizasyonu bütün küre ölçeğinde hâkim olduğu için, kendi ürettiği ve tabii önce kendi yaşadığı bu bunalımı küreselleştiriyor ve bütün dünyaya taşıyor.

Bütün insanlığın aynı anda böylesine büyük çaplı bir bunalımla karşı karşıya kaldığı başka bir dönem yaşanmadı insanlık tarihinde. Daha da önemlisi, sadece bir kültürün yaşadığı bunalımın, bütün insanlığın yaşadığı bir bunalıma dönüşmesi de, insanlık tarihinde ilk kez tanık olduğumuz yıkıcı ve yıkıcı bir durumdur.

O hâlde, bu küre ölçekli bunalımı aşabilmek için yapılması gereken tek şey var: Bu bunalımın asıl nedenlerini, kökenlerini, nereden kaynaklandığını araştırmak. Bugün insanlığın karşı karşıya kaldığı bunalımın kaynağı, Rönesans ve Reformasyon'la birlikte başlayan, hayatın her alanına nüfuz eden ve insan davranışlarını, insanın diğer insanlarla, varlıklarla ve kurumlarla ilişkilerini tanzim eden (ama Marx, Adorno ve Schumpeter'in farklı şekillerde ve farklı bağlamlarda "yaratıcı tahrip / creative destruction" şeklinde tarif ederek dikkat çektikleri gibi, tahrip ve tahrip ederek tanzim eden) yegane aktör konumuna geçen sekülerizmdir.

Çağdaş sekülerizmin, Ernest Gellner'in dikkat çektiği gibi, iki "çağ"ı vardır: Sekülerizm, önce din'i hayattan uzaklaştırmış, insanı ve insanın etrafındaki her şeyi, tabii bu arada tabiatı da, "kutsal"dan arındırmış (modern sekülerizm çağı); sonra da, dünyevî / arızî olan'ı dinselileştirmiştir (postmodern sekülerizm veya neo-paganizm çağı).

Ancak sekülerizm, boşlukta, birdenbire, kendiliğinden ortaya çıkmış bir fenomen değildir. Sekülerizmin kökeni, paganizmdir; münhasıran da antik Yunan paganizmi. Dolayısıyla paganizm, sekülerizmin dolyatağıdır. Paganizmin dolyatağı da, barbarizmdir. Pagan ve pagnus sözcükleri, kaba, ilkel, zorba anlamlarına gelir. Hülasa, sekülerizm, paganizm ve barbarizm arasında tarihsel olarak çok yakın ve kopmaz ilişkiler vardır.

O hâlde, yalnızca modern tarihine bakarak Batılı insanı, Batılı insanın kendi yaşadığı ve bütün insanlığa yaşattığı köklü varoluş krizini anlayamayız. Bu tarihin, bir öncesi, bir ön-tarihi var. O tarih, antik Yunan paganizmiyle belirginleşen bir tarihtir. O yüzden, Batı sivilizasyonu tarihi boyunca hâkim olan seküler insan tasavvurunu, bir arkeoloji (kazı) ve bir jeneoloji (soykütüğü) çalışması yaparak incelememiz gerekiyor.

“İnsan Hakları Söylemi”: Yeni-Sömürgeciliğin Ayartıcı Keşif Kolu

İnsan hakları söylemi, seküler bir söylemdir. O yüzden imkânsız bir söylemdir. İmkânsızdır; çünkü, sekülerliğin kendisi imkânsızdır. Şunu demek istiyorum: Seküler paradigmanın, insanı ve dünyasını bir bütün olarak algılayabilmesi, insanı, diğer varlıklarla birlikte düşünebilmesi diye bir şey söz konusu değildir.

Seküler paradigmanın bütün söyledikleri, eyledikleriyle karşılaştırıldığında handiyse taban tabana zıttır, çelişiktir. Sekülerlik, bir ütopya bile değildir; dystopya’dır; yok ülkedir. Sekülerlik, sadece retoriklerle, üstelik de geliştikçe, yaygınlaştıkça estetize edilen, baştan çıkarıcı, ayartıcı retoriklerle iş görür. Sekülerliğin bütün marifeti, iyi bir retor olmasıdır. Seküler retorlar, sadece patolojiler üretir; ve sekülerliğin varlık nedeni, bu patolojilerdir aslında. Patolojiler arttıkça, retorlar kıymete biner; ama sonuçta bizi, bütün insanlığı, bütün varlıkları kıyamete sürükler. Şu ân geldiğimiz nokta, tam da böylesi bir noktadır ve söylediklerimi gözle görülür çıplaklıkta doğrulamaktadır.

Üstelik çağımız, tam da retorların hükümfermâ olduğu bir çağdır. Evet, iletişim çağından sözediyorum. Münhasıran iletişimci olduğum için iletişim çağından sözetmiyorum. Nedense, iletişim çağında yaşadığımızı hatırlamıyoruz bile. Yaşadığımız sorunların bu çağın, yani münhasıran iletişim çağının ürettiği sorunlar olduğu gerçeğini göz ardı ediyoruz. Neden acaba? Bunun üç nedeni olabilir: Birincisi, modern / seküler iletişimin doğasından kaynaklanan bir neden. İkincisi, modern / seküler iletişim biçimlerini ve formlarını üreten sekülerliğin kendisinden kaynaklanan neden. Üçüncüsü de, sözünü ettiğimiz çağın bizzat, bilfiil içinde yaşıyor ve bu çağı kanıksıyor olmamızdan kaynaklanan neden.

Adına biz her ne kadar “iletişim çağı” diyorsak da, aslında bu çağ, insanlık tarihinde görülmediği kadar iletişimin ortadan kalktığı bir çağ. İletişimin ortadan kalktığı bir çağ diyorum; çünkü, iletişim araçlarının (münhasıran kamera’nın) hükümferma olduğu, özne konumuna geçtiği, insanı nesneleştirdiği bir çağ bu. İnsan, bu çağın öznesi değil, bu çağın nesnesi.

Bu çağın bir diğer yakıcı ve yıkıcı özelliği, olguları olaylara dönüştürmesi, sonra da olayları olgular katına yükseltmesidir. Başka bir deyişle, “aslî olan”ı (“olguları”), “arızî olan”a dönüştürmesi, ardından da, arızî olanı, aslî olan katına yükseltmesidir. Sonuç, aslî olan’ın da, arızî olan’ın da tam bir mutasyona ve metamorfoza uğratılarak mâhiyetlerini yetirmeleri, bambaşka bir şeye dönüşmeleridir.

Evet, tam bir iletişimsizlik çağının ortasına fırlatılmış gibiyiz: İnsanın, sadece kendi üstüne, kendi içine kapanmasına yol açan; kendisine de, dünyaya da, dünyada olup bitenlere de yabancılaşmasına, duyarsızlaşmasına ve fena hâlde ayartılma arzusu ve iştiyakı ile yaşama kaygısı içinde olmasına yol açan, unique bir çağ’ın savunmasız bir şekilde anaforunda oradan oraya sürüklenip duruyoruz.

Böyle bir çağda, elbette ki retorlardan geçilmeyecektir; hem de her tür retordan: Kültür endüstrisinden, siyaset arenasına, ekonomik ilişkilerden gündelik hayatın her alanına, retorların olanca marifetlerini sergileyerek, gözboyayıcılıklarının zirvesine ulaştıkları, insanları her ân, her söyledikleri ve eyledikleriyle kolaylıkla ayartabildikleri bir baştan çıkarılma zamanı. İnsanın; insanlığın, en temel varoluş sorunlarını iskaladığı, her şeyin izafileştiği, insanın sadece bura’ya, şimdi’ye ve ertelenemez hazlarına, arzularına mahkûm ve mahpus olduğu bir yokoluş zamanı.

İşte böyle bir zaman diliminde, insan hakları söylemi, en iyi ifadeyle, imkânsız bir söylemdir. Ayartıcı, baştan çıkarıcı, gözboyayıcı bir söylemdir. İnsanın gözünü körelten, ufkunu daraltan, vicdanını karartan, üstüne üstlük de, zaman zaman, hatta çoğu zaman, sosyal darwinizmi, güçlülerin güçsüzleri, kimsesizleri, mustazafları kontrol etmelerini, varlıklarını, kaynaklarını ve iç dünyalarını / ruhlarını kolonize etmelerini meşrulaştıran bir söylemdir. Yeni-sömürgeciliğin keşif koludur.

İnsan haklarından bahsediyoruz; ama haklarından bahsettiğimiz insan’dan, bizatihi insanın kendisinden bahsetmiyoruz. İnsanın başına gelen şeyden, neler geldiğinden bahsetmiyoruz. İnsanın insana yaptıklarından bahsediyoruz. Yani insan-yapımı bir dünyanın insanının, insan türüne yaptıklarından bahsediyoruz. Burada cümleleri kurarken her sözcüğü özenle seçiyor, her cümleyi özenle ve dikkatle kuruyorum. Dikkatinizi çekerim, “insan-yapımı bir dünya” dedim.

Bu dünya, insan yapımı, insanın yarattığı, insanın vrettiği bir dünya değil ki. Aksine, insanın, başına gelenleri anlamakta zorlandığı için, hatta başına neler geldiğini anlamak gibi bir kaygı gütmeye için, insanın handiyse bütün yapıp ettikleriyle insan türünü de, dünyamızı da, tabiatı da yok olmanın eşiğine sürüklediği bir dünya bu. Dolayısıyla insanın vretmeye çalıştığı değil, yok etmeye çalıştığı bir dünya bizimkisi.

Burada büyük bir paradoks var, yakıcı ve yıkıcı bir paradoks bu: Dünyamız göçüyor, tabiat fena hâlde tahrip edilmiş durumda; gemi batmak üzere ama biz hâlâ kendimizi kurtarma telaşı ile hareket ediyoruz. Ne yaman bir çelişki böyle bu?

Panoptikon'dan Synoptikon'a: Tekno-Paganizm ve "Ayna"ları Suçlamak!

Bizim haklarından sözetdiğimiz insan yok artık: Yok; çünkü göz, görmüyor. Kulak işitmiyor. Akıl tutuldu. Kalp gönülsüz. Vicdan yokoldu. Ruh, sırta kadem bastı, kayıplara karıştı ve belki de böylece kurtuldu zincirlerinden.

Her şeyin görünür kılınması patolojisi, insanı çerçeveledi, çepeçevre kuşattı. Kamera, her yerde artık. İnsanı tahtından etti kamera. Şu ân içine fırlatıldığımız, kendisine mahkûm edildiğimiz dünyada, Omnipotent ve Omnipresent olan, yani Kadir-i Mutlak ve Her Yerde Hâzır ve Nâzır olan, Tanrı değil. İnsan da değil. Kamera. Yani, araç, yani nesne. Nesnelerin krallığında, hükümran olduğu bir "aralık"ta, insanın olmadığı, insanın yok olduğu bir dünyada, biz, insan haklarından sözediyoruz!

Kamera'nın sürekli arızalar üreten, ürettiği arızaları büyük bir hazla, baştan çıkarıcı bir tarzda arz eden, karede insan varmış gibi görünüyorsa da, insanın değil kurgulanan, paketlenen, bir mal gibi ekrandan piyasaya sürülen görüntüsünün, türlü tuhaf görüntülerinin, insanı maskeleyen ve insanı maskeleriyle masseden maskeli balo görüntülerinin arz-ı endam ettiği taarruzuna maruzuz artık. Kameranın aksiyonu, insanın insanî fonksiyonlarını alt etti; massetti, yok etti.

Unuttuğumuz bir şey var: Kamera, elbette ki arızalar üretecek. Kamera cevher değil, bir a'raz çünkü. Marazî bir a'raz; marazî arızalar üreten, arızî'yi arz ederek insanı taarruzuna maruz bırakan bir a'raz.

Kamera bir cevher (öz) değil; ama kameranın bir cevheri (özelligi, tabiatı) var: İnsan, kameraya bakarak, hayata bakıyor. Hayat insana bakıyor, insanın "el"ine bakıyor; ama insan hayata bakmıyor; kameraya bakıyor; kameraya bakarak, kameradan bakarak ve kamerayla bakarak hayata bakıyor.

Modernliğin panoptikonu, yerini, postmodernliğin synoptikonuna terk etmiş veya devretmiş durumda. Panoptikon, insanın iktidarıydı, muktedir insanın mahkûm insanları gözetlediği, denetlediği gözüydü. İnsan'ın tastamam Omnipotent ve Omnipresent rolünü oynadığı, Tanrı rollerine büründüğü zamanların metaforuydu.

Postmodernlikle birlikte, panoptikon, synoptikon'a dönüştü veya evrildi. Artık insan yok, kamera var. Synoptikon, insanın iktidarını, tanrısal rolünü kameraya kaptırdığı bir zaman diliminin metaforu ve/veya Tanrısı. Panoptikon'la insan, insanı gözetliyor ve denetliyordu. Panoptikon, insanın, insanı izleme aracıydı. Synoptikonsa, insanın kamera aracılığıyla insanı dikizleme aracı.

İşte bu nedenledir ki, çağımızın en cins düşünürlerinden Jean Baudrillard, I. Körfez Savaşı için, "Irak'ta savaş olmadı" derken, tam da böylesi bir şeye dikkat çekiyordu: Irak savaşı televizyonlardan naklen verilen ilk savaştı: Televizyonun, epistemolojik ve ontolojik doğası gereği, biz savaşı görmedik; televizyon'la aktarılan, üstelik de fena hâlde estetize edilerek, havai fişek gösterisine dönüştürülerek ayartıcı bir şekilde aktarılan şeyi izledik. Başka bir deyişle, gördüğümüz şey savaş değildi; izlediğimiz, gördüğümüz, dolayısıyla bize gösterilen şey, Irak'taki savaş değil, Amerika'nın askerî teknolojiye, smart saldırı / savaş teknolojisine dayalı gücü'ydü. Televizyon bize, Irak savaşı'nı değil, Amerika'nın gücünü, üstelik de estetize ederek, göstermişti. Berbat bir representasyon sorunu var burada: Televizyon, bize Irak'ta olup bitenleri anlamamızı sağlayan ve Irak'ta yaşananları aktaran bir iş sunmamış; anlamamız istenen ve nasıl isteniyorsa öylece anlamamız istenen şeyi, Amerikan gücünün smart teknolojileri dolayımında

sınır ve rakip tanımazlığını. Aslında burada, medyanın / televizyonun kullanım sorunuyla karşı karşıyaymışız gibi gelebilir bize. Medyanın kimler tarafından ve nasıl kullanıldığı sorunu, elbette ki önemlidir. Ama asıl sorun, bizatihi bu medyanın kullanılması, dolayısıyla bu medyanın doğası, mahiyeti ve diliyle ilgili bir sorundur. Bu medyanın / televizyonun dili, kim kullanırsa kullansın, ayartıcı, insanı duyarsızlaştırıcı ve Deleuze'ün deyişiyle “olay”a / “event”e, dünyaya, insanın kendisine / hayata yabancılaştırıcı ve kayıtsızlaştırıcı bir dil'dir. Bu dilin ürettiği sorun, medyanın doğasından, bu medyayı üreten kültürün kendisinden kaynaklanan bir sorundur.

Şimdi, Jean Baudrillard'ın Irak savaşı'nın naklen yayınlanması dolayısıyla kameranın retoriği, poetikası ve tabii ki politikası dolayımında söylediklerini göz önünde bulundurarak şöyle bir soru soralım: Panoptikon'la insan, insana hükmediyordu; bu çok açık; peki, synoptikon'la kamera (yani araç) insana hükmediyor, diyebilir miyiz, öyleyse?

İşte asıl yakıcı soru bu. Bu sorunun cevabı, çok açık ve net bir “evet” ya da “hayır” şeklinde verilebilecek bir cevap değil. Bu sorunun cevabı, hem, “evet”; hem de “hayır”dır.

Evet; çünkü “araçsal akıl”ın iktidarından söz ediyoruz. Araçları kontrol etmeyi amaç haline getiren, insan hayatının yegane amacının araçları (görünür-görünmez tüm araçları) kontrol etmeye kilitlendiği; araçların (teknoloji, bilim, para, seks, dizginlenemez arzular, içgüdülerin) kontrol edilmesinin, dolayısıyla mutlaklaştırılmasının, putlaştırılmasının sözkonusu olduğu; ama bu sürecin sonunda, insanın araçlar tarafından kontrol edilmeye, esir ve teslim alınmaya başladığı, adına neo-paganizm veya daha spesifik olarak tekno-paganizm dediğim bir fenomenle karşı karşıyayız.

Meseleye, bu açıdan bakıldığında, araçların hükümlerliğinden, araçların (kamera'yı unutmuyoruz kesinlikle) insana hükmettiğinden kimsenin kuşku duyması mümkün değil.

Ancak paradoks tam da bundan sonra, yani bu soruya verdiğimiz “hayır” cevabından sonra karşımıza dikiliyor, tam bir heyûla, tam bir hayalet gibi hem de. Çünkü, araçların hükümlerliği, araçsal akıl, meseleyi, sorduğumuz sorunun cevabını tam olarak vuzuha kavuşturamaya yetmiyor. Çünkü araç'tan, aracın tanrılaşmasından bahsediyoruz. İyi de, aracın bir akli, ruhu, gözü, kulağı yok ki!

O hâlde, ne? Şu: Aracın (“kamera”nın) hükümlerliği, bir fenomen olarak bizzat yaşadığımız bir gerçek. Ama aracı kullanan bir aracı var yine de: İnsan. Evet, insan; ama bu aracın taarruzuna maruz kalmış bir varlık bu. Aracın hükümlerliğinin ve taarruzunun mutasyona ve metamorfoza uğrattığı bir varlık o artık. Aracın hükümlerliğinin ve taarruzunun görme, işitme, hissetme, düşünme melekelerini, kabiliyetlerini ve işlemlerini kazaya uğratarak, dolayısıyla Paul Virilio'nun deyişiyle, bizzat gerçekliğin kendisini kazaya uğratarak, hem insanı, hem de gerçekliği fena hâlde tahrip ve tahrip ettiği, sakatladığı; işinin (görme, dikizleme işinin) başına geçtiği andan itibaren insanın, kalbini, vicdanını ve ruhunu ekrana teslim ettiği, yarı-insan, yarı-makine bir yaratık bu. Hayattan kaçmak için ekrana sığınan, ekrandan kaçmak için kaygan zeminlerde patinaj yaptığı, maskeli balolarda kendisini dizginleyemediği arzularının, hazlarının kollarına atıverdiği ayartıcı bir hayata kaçan bir varlık. Özetle her türlü ayartılma, baştan çıkarılma biçimlerine yalnızca açık ve maruz bir varlık değil, aynı zamanda her türlü ayartılma ve baştan çıkarılma biçimlerine muhtaç bir varlık bu artık.

Aracın / kameranın hükümlerliği, insanın kendisine, dünyaya, dünyada olup bitenlere yabancılaşmasına, duyarsızlaşmasına yol açıyor. Böylelikle insan kendinden geçerek kendi içine, kendi üstüne kapanıyor.

Burada, bugüne kadar atladığımız, göremediğimiz, görmekte zorlandığımız yakıcı bir hakikat var: İnsan, yalnızca bugün ayartılan, kendisine ve dünyaya yabancılaşan, kendisinin ve dünyanın varoluş ve varoluşsal sorunlarına duyarsızlaşan bir varlığa dönüşmüş değil ki. Biz, bugün, insanın ayartılma, yabancılaşma ve duyarsızlaşma fenomeninden söz ederken, bu fenomenin gelinen son nokta olduğunu; bu noktanın, bir ilk noktası, bir başlangıç noktası, velhâsılı uzunca bir tarihi olduğunu nedense göz ardı ediyoruz. Çağımızda insanın ayartılma, yabancılaşma ve duyarsızlaşma serüveninin önceki dönemlerdekinden ve süreçlerdekenden mahiyet bakımından değil derece bakımından farklı olduğunu unutmamak gerekiyor.

İnsanlık, yalnızca bugün ürkütücü bir ayartılma, yabancılaşma ve duyarsızlaşma sorunuyla karşı karşıya değil. 2500 yıllık seküler – pagan Batı sivilizasyonu tarihi boyunca, özellikle de Rönesans ve Reformasyon’dan sonraki süreçte çok daha belirgin bir şekilde tanık olduğumuz bir fenomen bu.

Eğer öyle olmamış olsaydı, Batılıların yalnızca üç asır gibi kısa bir zaman dilimi içinde yeryüzünde mevcut 26 medeniyetten 16’sını fiilen tarihten silmelerine, 9’unu fosilleştirmelerine yol açan, başka kültürlerle, medeniyetlere varolma ve hayat hakkı tanımayan insanlık tarihinin en büyük insanlık suçlarına, katliamlarına, türbülanslarına neden olan o uzun sömürgecilik ve emperyalizm cinayetleri işlenmezdi; vuku bulmazdı. Batılı insan, ayartılmamış olsa, dünyaya ve kendine yabancılaşmamış olsa, dünyada işlenen cinayetlere duyarsızlaşmamış olsa, bütün bu olup biten en büyük insan hakları ihlallerine başkaldırırdı. Elbette ki, az da olsa, bazı Batılı düşünürler, bu katliamlara karşı çok gür sesle karşı çıktılar. Ama bir şeyi değiştirmede bu. Bugün, neredeyse Batıdaki bütün birinci sınıf düşünürlerin hepsi, hiç olmazsa dünkü sömürgecilik ve emperyalizm cinayetlerini lanetliyorlar ve günümüzde işlenen insanlık suçlarına, cinayetlerine karşı hiç olmadığı kadar seslerini yükseltiyorlar. Ama bu da bir şeyi değiştirmiyor.

İnsana Ne Olduğunu Hatırlatan: Bütüncül Bir Varlık Tasavvuruna Doğru

Sonuç olarak toparlamak gerekirse... Seküler / pagan insan tasavvuru, insanı, Tanrı ve kâinât / âlem tasavvurları ile irtibatlı bir şekilde düşünmediği ve konumlandırmadığı, aksine insanı “her şeyin ölçüsü ve ölçütü” olarak konumlandığı için insanın ontolojik güvensizlik duygusu yaşamaya yol açmıştır. 2500 yıllık Batı sivilizasyonu tarihinin “varoluş” hikâyesini özetleyen insanın kendi kaderini kendi eline alması, dolayısıyla insanın tanrısallaşmasının ürünü olan ontolojik güvensizlik duygusu, insanın Tanrı’yla, Kâinât’la ve diğer insanlarla irtibatını koparmasına ve onlarla “çatışma” ilişkisi kurmasına yol açtığı için, ortaya çıkan köklü varoluş sorunlarının çözümü için epistemolojik güvenlik alanlarının genişletilmesi yoluna gidildi. Bu, insanın iç dünyasının imha edilmesine, dış dünyanın kutsallıktan arındırılarak hâkimiyet kurulacak, kontrol ve kolonize edilecek bir alan olarak belirlenmesine yol açtı.

Sonuçta, geldiğimiz noktada, araçsal aklın hükümfermâ olduğu bir dünyada, tanrısallaşan insanın da araçsallaşması, insanın hem kendisine, hem Tanrı’ya, hem doğaya yabancılaşması, bir tür mutasyona ve matamorfoza uğraması, her türlü ayartılma biçimlerine açık olması ve maruz kalması, etrafında ve dünyada olup bitenlere karşı duyarsızlaşması ve sadece kendi içine ve kendi üstüne kapanması sonucunu doğurdu. Bugün kendine ve kendi dışındaki varlıklara ve dünyalara yabancılaşan seküler insan, Nietzsche’nin aktif nihilizm diye tarif ettiği, “yok etmenin öfkeli bir şekilde patlaması”na yol açan şiddet yüklü, kaotik ve belirsiz bir dünyanın ortasına fırlatılmış durumda.

Bu tebliğde, Batı sivilizasyonunun ürettiği seküler / pagan insan tasavvurunun ürettiği insanın türlü görünümünü ve serüvenlerini gözdem geçirdim ve seküler / pagan insan tasavvuru aşılması, insanın Tanrı, Kainat ve diğer varlıklarla irtibatı yeniden tesis ve temin edilmediği sürece genelde insana ve dünyaya ilişkin, özelde ise insan haklarına dair soruların ve alınan bütün önlemlerin kısa devre yapacağını, özetle, Tanrı’sız arazide çıkılan yolculuğun insansız araziyle sona ereceğini göstermeye çalıştım.

Tebliği, birkaç soru ve birkaç kısa gözlemlerle bitirmek istiyorum: İnsanın yok olduğu bir yerde, haklarından bahsediyoruz. Bu, nasıl yakıcı bir paradoks böyle?

Bu paradoksu nasıl aşacağız, öyleyse? Önce insanı hayata döndürerek, insanı varkılarak, insanın, insan olarak varolmasını, Tanrı’yla, Kainat’la, tabiatla ve diğer varlıklarla birlikte ve irtibat hâlinde olarak varolmasını sağlayarak.

Göz, görebilmeli: Bu dünyada, bu âlemde, kozmosda yalnızca kendisinin olmadığını görebilmeli göz. Kulak, bütün seslere kulak kabartabilmeli. Kalp, yeniden gelmeli, vicdan bizi terk etmemeli, kalbimizde taht kurmalı. Böylelikle, insan, insana (hem başına neler geldiğini, hem de dünyaya neler olduğunu) hatırlayabileceği ve hatırlatabileceği uzun soluklu bir yolculuğa çıkmaya hüküm giymeli.

Eğer böyle bir yolculuğa çıkmaya hüküm giymek yerine, mevcut dünyaya mahkûm olmaya devam ederse, Novalis'e kulak kabartmalı hiç olmazsa. Ne diyordu Novalis: "Tanrıların olmadığı yerde, hayaletler egemen olur."

Galiba insanoğlu, başa çıkamayacağı hayaletlerle karşılaşmamak için, baş edebileceğini düşündüğü kültür endüstrisinin ayartıcı, haz ve "gaz" verici neo-pagan sürecin ikonlarını ve ikonolarını bu yüzden tanrılaştırma ihtiyacı hissediyor. Ama bu, bir şeyi çözmiyor; aksine hayaletleri, felaketleri ve cinayetleri gizliyor, görmemizi ve harekete geçme irademizi yok ediyor yalnızca. İnsanlığın başına, bundan daha büyük bir felâket gelmiş midir, bilmiyorum.

Böyle bir vaziyette, yalnızca insana odaklanan antroposentrik / seküler insan hakları söyleminin, istese de, istemese de, sonuçta, kaçınılmaz olarak sadece ve sadece vaziyeti kurtarmaktan; hayatımızı cehenneme çeviren büyük çatışmaların, savaşların, cinayetlerin hükümfermâ olduğu dünyamıza vaziyet edenlerin duruma daha iyi vaziyet etmelerini mümkün kılacak bir meşrûlaştırma aracı, yeni sömürgeciliğin bir keşif kolu gibi işlev görmekten başka bir işe yaramadığını dürüstçe kabul ve ilan etmek; bu nedenle de, antroposentrik / seküler insan hakları söylemini silbaştan reddetmek ve insanın haklarının, ancak insanı içine yaşadığı dünyanın, tabiatın, kâinat'ın ve bütün bunların ve her şeyin yaratıcısı Tanrı'nın kudretini ve varlığını bihakkın, bilkuvve ve bilfiil teslim ettikten sonra, hulâsâ Tanrı'sız arazide çıkılan yolculuğun, insanı, kaçınılmaz olarak insansız arazi'nin ortasına fırlatacağı hakikati kabul edildikten sonra tespit edilmeye çalışıldığı zaman, tesis edilebileceği, temin edilebileceği ve teminat altına alınabileceği, ancak o zaman insanın kendisine yüklenen emaneti yerine getirebilecek bir mesuliyet ve mükellefiyet şuuru ve şiarıyla hareket edebileceği ve harekete geçebileceği, varoluş yolculuğunu bariyerleri birer birer aşarak, yepyenin koridorlar açarak ve sınırsız ufuklara açılarak bihakkın insanca sürdürebileceği yakıcı gerçeğini artık görmek zorundayız, vesselam.